

บทความวิชาการ

กลยุทธ์เพื่อลดภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ของนักเรียนไทย
จากการเรียนการสอนออนไลน์ ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19Strategies for Mitigating Thai Students' Learning Losses
from Online Teaching and Learning During the COVID-19 Pandemic

ภูมิพัฒน์ ศรีวัชรพัฒน์ *

Phumiphat Srivachiraphat

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงรูปแบบการจัดการเรียนการสอนของเด็กนักเรียนไทยในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อลดผลกระทบที่เกิดขึ้นของการเรียนการสอนแบบออนไลน์ในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ผลจากการค้นคว้าเอกสารหลักฐานและใช้การวิเคราะห์เนื้อหา เพื่อนำไปสู่ข้อค้นพบเชิงอุปนัย พบว่า การเรียนการสอนออนไลน์ส่งผลกระทบต่อพัฒนาการด้านการศึกษาของนักเรียน ไม่เพียงแต่ส่งผลกระทบทางลบในระยะสั้นเท่านั้น เช่น การสร้างความกังวล ความเครียด ความแปลกแยกโดดเดี่ยว ภาวะซึมเศร้า มีความคิดและความพยายามฆ่าตัวตาย หรือแม้แต่มีผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาที่ลดลง แต่ยังส่งผลกระทบระยะยาวต่อพัฒนาการด้านทักษะต่างๆ ของนักเรียนในช่วงต่อไปของชีวิตอีกด้วย อีกทั้ง ยังเป็นการขยายช่องว่างความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา (educational inequalities) ระหว่างเด็กที่มีสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมที่ต่างกันให้มากยิ่งขึ้น เพื่อลดภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ของนักเรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานจากการเรียนการสอนออนไลน์ในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ผู้เขียนได้เสนอให้ใช้กระบวนการหล่อหลอมทางสังคมในครอบครัว (family socialization) การเรียนรู้อย่างกระตือรือร้น (active learning) การสร้างความเป็นพลเมืองที่ตื่นรู้ของนักเรียนและผู้ปกครอง (active citizenship) รวมถึงการร่วมกันสร้างสรรค์นวัตกรรมการสอนและการเรียนรู้ (co-creation of teaching and learning) เพื่อลดภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ของนักเรียนในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19

คำสำคัญ: นักเรียนไทย, ภาวะถดถอยทางการเรียนรู้, การเรียนออนไลน์, โควิด-19, การกล่อมเกลาทางสังคม, การเรียนรู้อย่างกระตือรือร้น, พลเมืองที่ตื่นรู้, การร่วมกันสร้างสรรค์นวัตกรรมการสอนและการเรียนรู้

* นักวิชาการ, สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน), email: fongnaam@gmail.com

(Corresponding author)

(Received: 27/05/22, Revised: 18/07/22, Accepted: 19/07/22)

Abstract

The objective of this article is to provide strategies for mitigating leaning losses in Thai elementary, middle, and high school students from online teaching and learning during the COVID-19 pandemic. The author employed document and inductive content analysis approaches and found that online teaching and learning do not have a significant impact on short-term leaning outcomes (e.g., anxiety, stress, isolation, depression, suicide ideation and attempts, and academic performance), but have a significant effect on long-term learning outcomes. Moreover, online teaching and learning during the COVID-19 pandemic can deepen educational inequalities between high- and low-socioeconomic status students. The author offered four strategies to attenuate students' learning losses including (a) relying on family socialization, (b) encouraging students to become active learners, (c) developing active citizenship for students and parents, and (d) inviting all stakeholders to get involved in the co-creation of teaching and learning.

Keywords: Thai student, learning loss, online teaching, COVID-19, socialization, active learning, active citizenship, co-creation of teaching and learning

1. บทนำ

ในระยะเวลาสิบปีที่ผ่านมา ประเทศไทยได้พยายามมุ่งเน้นการพัฒนาโครงสร้างทางการศึกษาของประเทศในหลายรูปแบบ ทั้งการปรับปรุงแนวทางการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดงานมากขึ้น การมุ่งเน้นการเรียนรู้ตลอดชีวิตการพัฒนาสื่อการเรียนรู้ออนไลน์ ตลอดจนการยกระดับคุณภาพของผู้สอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับชั้นก่อนมหาวิทยาลัย (กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม, 2565) แต่จากการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 2019 หรือ COVID-19 ในทั่วโลกรวมทั้งประเทศไทย ส่งผลให้รัฐบาลไทยต้องออกมาตรการรับมือต่าง ๆ เริ่มตั้งแต่กรมควบคุมโรคได้เปิดศูนย์ปฏิบัติการภาวะฉุกเฉิน (Emergency Operation Center: EOC) ตั้งแต่วันที่ 4 มกราคม 2563 เพื่อรับมือกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 และยังมีการออกคำสั่งและมาตรการต่าง ๆ เพื่อหยุดยั้งการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ในประเทศ ดังเช่น คำสั่งการหยุดการเคลื่อนย้ายของประชากรระหว่างจังหวัด คำสั่งการล็อกดาวน์ (lockdown) เพื่อปิดเมืองและปิดสถานการที่เสี่ยงต่าง ๆ ซึ่งมาตรการเหล่านี้ได้ส่งผลกระทบต่อการดำเนินกิจการของทุกภาคส่วนของประเทศ ไม่เว้นแม้แต่ภาคการศึกษา (งานโรคติดต่ออุบัติใหม่ กลุ่มพัฒนาวិชาการโรคติดต่อ, 2564)

การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 มีผลกระทบกับภาคการศึกษาเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการออกคำสั่งให้หยุดเรียน ปิดสถานศึกษา และจัดให้มีการเรียนการสอนออนไลน์ เพื่อลดโอกาสของการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 เนื่องจากหากให้นักเรียนมาอยู่ร่วมกันที่โรงเรียน ห้องเรียนจะกลายเป็นพื้นที่เสี่ยงต่อการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ได้ ทั้งนี้ มีการประมาณว่า ในช่วงการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 มีเด็กนักเรียนทั่วโลกมากกว่า 1,500 ล้านคน ที่ต้องหยุดการเรียนการสอนในโรงเรียน และมีการปรับรูปแบบการเรียนการสอนเป็นการเรียนทางไกล หรือการเรียนออนไลน์ที่บ้าน โดยใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการจัดการเรียนการสอน พ่อแม่ผู้ปกครองจำต้องปรับตัวให้เข้ากับระบบการเรียนการสอนด้วยความไม่พร้อมและความพร้อมตามกำลังฐานะของแต่ละครอบครัว (The Lancet Child & Adolescent Health, 2020)

ในบทความนี้ ผู้เขียนใช้การค้นคว้าเอกสารหลักฐานและใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) เพื่อนำไปสู่ข้อค้นพบเชิงอุปนัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทบทวนผลกระทบของการจัดการเรียนการสอนออนไลน์ที่มีต่อนักเรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในระหว่างการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ตลอดจนให้ข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงรูปแบบการจัดการเรียนการสอนของเด็กนักเรียน เพื่อลดผลกระทบที่เกิดขึ้นของการเรียนการสอนแบบออนไลน์ในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่า ข้อเสนอแนะที่ได้จากบทความนี้จะช่วยเป็นประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 และการจัดการศึกษาในอนาคต โดยเฉพาะการลดภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ของนักเรียน และการสร้างความตื่นตัวของการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพระหว่างและภายหลังการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 รวมถึงจะลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาซึ่งเป็นปัญหาเรื้อรังในสังคมไทยมาอย่างยาวนาน

2. ผลกระทบจากการเรียนการสอนออนไลน์ในช่วงการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ที่มีต่อนักเรียน

ผลกระทบในระยะสั้นของการเรียนการสอนออนไลน์ในช่วงการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19

งานวิจัยในต่างประเทศจำนวนมากได้ศึกษาเกี่ยวกับผลกระทบของการจัดการเรียนการสอนออนไลน์ที่มีต่อประสิทธิภาพการเรียนรู้และพัฒนาการทักษะของผู้เรียนในช่วงวัยต่าง ๆ ในช่วงการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 กล่าวคือ ในระยะสั้น การเรียนการสอนแบบออนไลน์ส่งผลกระทบทางลบต่อนักเรียนทั้งในเรื่องความพร้อมของอุปกรณ์และเทคโนโลยีสำหรับการศึกษาทางไกลทั้งในส่วนของนักเรียนและส่วนของสถานศึกษา และการขาดทักษะในการใช้อุปกรณ์และเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาทางไกล (Middleton, 2020) การสื่อสารในชั้นเรียนทางไกลที่ติดขัด (Radu et al., 2020) การมีผลคะแนนสอบมาตรฐานของชาติที่ลดลง (Betebebenner & Van Iwaarden, 2020) ในส่วนของผลกระทบทางจิตใจของนักเรียน ผลการศึกษาในต่างประเทศยังพบว่า การเรียนการสอนออนไลน์สร้างความเครียด (stress) ให้แก่นักเรียน (Rao & Rao, 2021) ทั้งยังสร้างความรู้สึกละเลยและโดดเดี่ยว (isolation) แก่นักเรียน ความเหนื่อยหน่ายทางอารมณ์ (emotional exhaustion) และ ความรู้สึกหมดไฟในการเรียน (academic burnout) ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสถานศึกษา (sense of belonging) (Parte & Herrador-Alcaide, 2021) และการเผชิญความเสี่ยงต่อการพบเห็นความรุนแรงในครอบครัว (Pereda & Díaz-Faes, 2020) ผลการศึกษาในประเทศกรีซ ยังรายงานว่าการเรียนการสอนออนไลน์นำไปสู่ความเสี่ยงของการเกิดอาการซึมเศร้า (depression) ในหมู่นักเรียนมัธยมปลาย (Giannopoulou et al., 2021) ในประเทศจีน ผลการศึกษาของ Hou et al. (2020) ยังพบว่า การเรียนการสอนออนไลน์ยังเพิ่มความกังวล (anxiety) ให้กับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และนักเรียนมีความเสี่ยงสูงต่อการเกิดอาการซึมเศร้า (depression) เกิดโรคเครียดจากเหตุการณ์ร้ายแรง (PTSD) มีความคิดที่จะฆ่าตัวตาย (suicide ideation) และเสี่ยงสูงต่อการพยายามฆ่าตัวตาย (suicide attempts)

ผลกระทบในระยะยาวของการเรียนการสอนออนไลน์ในช่วงการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19

และแม้ว่าจะยังไม่มีผลการศึกษาในระยะยาวสำหรับผลกระทบของการจัดการเรียนการสอนออนไลน์ที่มีต่อตัวนักเรียน แต่ผลการศึกษาของ Plakhotnik et al. (2021) ที่ได้ศึกษาเปรียบเทียบระดับสถานะความอยู่ดีมีสุข (well-being) ของนักเรียนในประเทศฝรั่งเศส เยอรมัน รัสเซีย และสหราชอาณาจักร ในช่วงการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ซึ่งสถานะความอยู่ดีมีสุข (well-being) นี้เอง เป็นปัจจัยสำคัญในการทำนายความสำเร็จในระยะยาวของชีวิตของนักเรียนได้ (student lifelong success) โดย Plankhotnik et al. (2021)

พบว่า สถานะความอยู่ดีมีสุข (well-being) ของนักเรียนในประเทศเหล่านี้ลดลง ซึ่งหมายความว่า โอกาสที่นักเรียนเหล่านี้จะประสบความสำเร็จในชีวิตในระยะยาวก็จะลดน้อยลงไปด้วย

3. การเรียนการสอนออนไลน์ในช่วงการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 กับความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา

นอกจากการเรียนการสอนแบบออนไลน์จะส่งผลกระทบทั้งในระยะสั้นและในระยะยาวต่อตัวนักเรียนแล้ว การเรียนการสอนออนไลน์ในระหว่างการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ยังแสดงให้เห็นถึงช่องว่างของความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา (educational inequality) ที่ขยายมากขึ้น ระหว่างเด็กนักเรียนที่มีสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างกัน โดยผลการศึกษาในประเทศแคนาดา พบว่า การเรียนการสอนออนไลน์ในช่วงการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 เด็กและเยาวชนด้อยโอกาส (vulnerable children and youth) ขาดโอกาสทางการศึกษา โดยเฉพาะการไม่มีคอมพิวเตอร์เพื่อใช้ในการเรียนการสอนทางไกลที่บ้าน และการขาดโอกาสในการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตความเร็วสูง (Froese, 2020; Whitley et al., 2021)

ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา (educational inequality) นี้ยังถือเป็นประเด็นสำคัญประเด็นหนึ่งที่ถูกหยิบยกมากล่าวถึงอย่างกว้างขวาง ในการรับฟังสภาพปัญหาทางด้านสิทธิมนุษยชนในกระบวนการจัดทำแผนสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ.2566-2570) โดยนักเรียนตั้งแต่ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากครอบครัวที่มีรายได้น้อยหรือครอบครัวที่ประสบปัญหาทางเศรษฐกิจจากผลกระทบในช่วงการระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ยังขาดความพร้อมในการเรียนการสอนแบบออนไลน์ ทั้งยังขาดความพร้อมเกี่ยวกับอุปกรณ์ที่จำเป็นในการเรียนและการสอบออนไลน์ ตลอดจนการเข้าไม่ถึงสัญญาณอินเทอร์เน็ตที่มีความเร็วสูงเพียงพอโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย (กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพกระทรวงยุติธรรม, 2565) ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของนักวิชาการไทยหลาย ๆ ท่านที่ค้นพบข้อมูลเชิงประจักษ์เกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาของนักเรียนไทย ในช่วงการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ด้วยเช่นกัน เช่น ทินลัคน์ บัวทอง และ คณะ (2563) ธรรมรัตน์ แซ่ตัน และ คณะ (2564) และ อรรถพร เยื้องไธสง และ คณะ (2565)

4. การเรียนการสอนออนไลน์ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 กับภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ของนักเรียนไทย

ภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ (learning loss) เกิดขึ้นเมื่อมีอุปสรรคหรือข้อจำกัดใด ๆ ที่ปิดกั้นไม่ให้นักเรียนเข้าสู่โรงเรียนและชั้นเรียนเพื่อการเรียนรู้ได้ ภาวะถดถอยทางการเรียนรู้สามารถเกิดได้จากการออก

ท่องเที่ยวของนักเรียนในช่วงปิดภาคฤดูร้อน (summer vacation) การประท้วงหยุดงานของครู การเกิดสภาพอากาศที่เลวร้าย การเกิดวิกฤตทั้งในด้านส่วนตัวของนักเรียน วิกฤตด้านสังคม การเมือง เศรษฐกิจ หรือแม้แต่ภัยโรคระบาดอย่างเช่นในปัจจุบัน (Alban Conto et al., 2021)

สำหรับประเทศไทย (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2564) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ของผู้เรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในสถานการณ์โควิด-19” และพบว่าภาวะถดถอยทางการเรียนของนักเรียนไทยเกิดขึ้นในหลายมิติและในหลายช่วงวัย โดยเริ่มจากเด็กนักเรียนในระดับชั้นประถมศึกษา ที่พบว่า ในมิติของความรู้ เด็กนักเรียนเกิดภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ด้านทักษะการอ่านและคณิตศาสตร์ คุณลักษณะของผู้เรียนที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น ไม่กล้าตอบคำถาม การขาดการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ และ ทักษะชีวิต สัมพันธภาพและการทำงานร่วมกับผู้อื่นลดลง ปัญหาเหล่านี้ล้วนมีสาเหตุมาจากรูปแบบการเรียนการสอนออนไลน์ที่ทำให้นักเรียนขาดแรงจูงใจ ขาดความสนใจ และลดทอนความมั่นใจของนักเรียนลง นอกจากนั้นแล้ว ปัญหายังเกิดจากการขาดความเข้าใจและขาดการสนับสนุนของผู้ปกครอง รวมถึงสัมพันธภาพระหว่างครู-นักเรียนที่ลดน้อยลง ตลอดจนความไม่พร้อมของสื่ออุปกรณ์และเทคโนโลยีในการเรียนรู้

เมื่อพิจารณาภาวะถดถอยในมิติของผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการ ผลการศึกษาพบว่า เด็กนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 มีภาวะถดถอยเชิงผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการในวิชาภาษาต่างประเทศ มากที่สุด รองลงมา ได้แก่ วิชาวิทยาศาสตร์ และวิชาคณิตศาสตร์ ตามลำดับ และยังพบว่า เด็กนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 1-3 มีความเครียดและความกังวลเกี่ยวกับการเรียนออนไลน์สูงที่สุด รองลงมา คือ ความพยายามในการเรียนลดลง และไม่สามารถปรับตัวในการเรียนได้ออนไลน์ได้ ตามลำดับ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2564)

ผลการศึกษายังรายงานปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ของนักเรียน ซึ่งประกอบไปด้วยความสามารถในการกำกับตนเองในการเรียนรู้ของตัวนักเรียนเอง ทักษะการสอนทางไกลของครู การสนับสนุนของพ่อแม่ในการส่งเสริมการเรียนรู้ทางไกล การจัดสภาพแวดล้อมเพื่อการเรียนรู้ทางไกล (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2564)

ภาพที่ 1 แสดงสรุปผลการศึกษาเกี่ยวกับภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ของนักเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในประเทศไทยในช่วงการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ

สรุปการศึกษาภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ ของผู้เรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในสถานการณ์โควิด-19

ค่าเฉลี่ยการรับรู้ของผู้เรียนต่อภาวะถดถอยด้านผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการ

ภาพที่ 1 ผลการศึกษาเกี่ยวกับภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ของนักเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในประเทศไทย
ในช่วงการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19

ที่มา: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2564)

5. กลยุทธ์เพื่อลดภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ของนักเรียนจากการเรียนการสอนออนไลน์ในช่วง สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19

จากข้างต้น ผู้เขียนได้จัดทำข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงรูปแบบการจัดการเรียนการสอนของเด็กนักเรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อลดเพื่อลดภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ของนักเรียนจากการเรียนการสอนออนไลน์ในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ใน 4 มิติ ได้แก่ (1) การให้ความสำคัญกับกระบวนการหล่อหลอมทางสังคมในครอบครัว (2) การส่งเสริมความสนใจใคร่รู้ของนักเรียน (3) การสร้างความเป็นพลเมืองที่ตื่นรู้ของนักเรียนและผู้ปกครอง และ (4) การร่วมกันสร้างสรรค์นวัตกรรมการสอนและการเรียนรู้ (co-creation of teaching and learning) เพื่อลดภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ออนไลน์ของเด็กนักเรียนในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19

5.1) การใช้กระบวนการหล่อหลอมทางสังคมในครอบครัว (Family Socialization)

พฤติกรรมของมนุษย์เกิดจากการหล่อหลอมระหว่างตัวคนกับสภาพแวดล้อมทางสังคมหรือสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัย ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อบุคคลอันเป็นลักษณะที่ชี้เฉพาะถึง ทักษะคติ ค่านิยมความคิด ความเชื่อ ความมีเหตุมีผล ความรู้จักผิดชอบ ชั่วดี หรือแม้แต่การปฏิบัติตามกฎหมายหรือระเบียบของสังคม ของตัวบุคคลสะสมเป็นค่าประสบการณ์ตั้งแต่วัยเด็กจนถึงเป็นวัยรุ่น และวัยทำงาน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ เกิดจากการเรียนรู้ในรูปแบบของการซึมซับและปรับตัว ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้เป็นการกล่อมเกลามาจากสังคมและสภาพแวดล้อม หรือที่เรียกว่า “กระบวนการกล่อมเกลารับรู้ทางสังคม หรือ การรับการถ่ายทอดทางสังคมสู่ตัวบุคคล (socialization)” (Bugental & Goodnow, 1998; Hollander, 1976)

พัฒนาการด้านการศึกษาของเด็กเป็นพัฒนาการที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในอนาคตของเด็ก นอกจากสถานศึกษาแล้ว ผู้ที่จะคอยช่วยเหลือในการเสริมสมรรถภาพของเด็กคือพ่อแม่ผู้ปกครองที่จะเป็นผู้อบรมสั่งสอนหรือชี้แนะพฤติกรรมให้แก่เด็ก เด็กก็จะเกิดการซึมซับพฤติกรรมที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ หรือคนในครอบครัวการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเหล่านี้ เป็นผลมาจากกระบวนการสำคัญตามแนวคิดสังคมประภคิต (socialization) หรือ กระบวนการหล่อหลอมทางสังคมที่จะเน้นการเรียนรู้ผ่านการรับรู้บทบาท หน้าที่ และอิทธิพลของบุคคลที่ใกล้ชิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลในครอบครัวมาเป็นพฤติกรรมของตน ซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญ

ปัจจุบันสภาพสังคมมีขนาดที่ใหญ่ขึ้น ประกอบกับภาระอันมากมายของครอบครัวในการประกอบอาชีพส่งผลให้มีขาดเวลาในการอบรมบุตรหลาน ผู้ปกครองจึงส่งเด็กไปโรงเรียนตั้งแต่ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยคาดหวังให้โรงเรียนหน้าที่ในการอบรมสั่งเสริมบุตรหลานของตน อย่างไรก็ตาม ความพร้อมของแต่ละครอบครัวย่อมมีความแตกต่าง ทั้งในด้านฐานะและความเป็นอยู่ ครอบครัวที่มีความพร้อมก็มีมาก ครอบครัวที่ไม่มีความพร้อมก็เช่นกัน เมื่อสภาพสังคมมีขนาดใหญ่จึงส่งผลให้ความพร้อมในครอบครัวลดน้อย ประกอบกับการที่รัฐไม่ได้เสริมสร้างความพร้อมในครอบครัว หรือการเตรียมความพร้อมก่อนการมีบุตร และการส่งเสริมให้คำแนะนำการณีเมื่อมีบุตรแล้วควรต้องปฏิบัติดูแลและเอาใจใส่ ซึ่งระบบหรือหลักสูตรเหล่านี้ก็ยังไม่มีการพูดถึงในประเทศไทยมากเท่าที่ควร ดังนั้น เมื่อครอบครัวขาดความพร้อมและรัฐก็มิได้ให้การสนับสนุน จึงถือได้ว่าเรื่องนี้เป็นจุดอ่อนและเป็นปัญหาที่ใหญ่มาก และยิ่งเห็นเด่นชัดมากในช่วงการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19

ตัวอย่างของการใช้กระบวนการหล่อหลอมทางสังคมในครอบครัว (family socialization) เพื่อลดภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ของนักเรียน จากการเรียนการสอนออนไลน์ในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ได้แก่ การให้พ่อแม่ผู้ปกครองที่อยู่ที่บ้าน ช่วยเรื่องการเรียนการสอนสำหรับนักเรียนในระยะนี้ ในสถานการณ์การแพร่ระบาดผู้ปกครองบางคนอาจต้องทำงานที่บ้าน (work from home) ดังนั้น อาจสามารถแบ่งเวลาเพื่อทำหน้าที่เป็นครูสำหรับเด็กด้วย รวมถึงคอยอำนวยความสะดวกให้แก่เด็กเรียนทางด้านอุปกรณ์และเทคโนโลยีการศึกษาทางไกลที่บ้าน อย่างเช่น การจัดการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม (DLTV) การเรียนการสอน

ผ่านอินเทอร์เน็ต หรือการเปลี่ยนการเรียนการสอนแบบการผสมตามความเหมาะสมของแต่ละโรงเรียน (hybrid learning and teaching) โดยมีการเตรียมการและทดลองเพื่อให้เกิดการปรับตัวก่อนเปิดภาคเรียน นอกจากการเกล้าเกล้าทางสังคมในมิติทางด้านการศึกษาก็แล้ว พ่อแม่ผู้ปกครองยังต้องสั่งสอนเกี่ยวกับวิถีการดำเนินชีวิตในสังคมฐานวิถีชีวิตแบบใหม่ (New Normal) ดังเช่นปัจจุบัน อาทิ การระมัดระวังป้องกันตนเองจากการติดเชื้อไวรัสโควิด-19 การใส่หน้ากากอนามัย การเว้นระยะห่างทางสังคม การหมั่นล้างมือ เป็นต้น (Cohodes et al., 2021)

5.2 การสร้างการเรียนรู้อย่างกระตือรือร้น (Active Learning)

การเรียนรู้อย่างกระตือรือร้น (active learning) เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์ เน้นกระบวนการเรียนรู้เพื่อช่วยให้ผู้เรียนสามารถสร้างความรู้ให้เกิดขึ้นในตนเองด้วยการลงมือปฏิบัติ โดยมีครูผู้สอนเป็นผู้ชี้แนะให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ กระบวนการคิด การวิเคราะห์ และการสังเคราะห์ ส่งผลให้สามารถนำไปใช้ในสถานการณ์อื่น ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Michael, 2006)

ในสถานการณ์โควิด-19 ครูผู้สอนต้องมีความเข้าใจว่าเด็กในชั้นประถมศึกษาจะเกิดภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ (Learning Losses) เนื่องจากเด็กมีวุฒิภาวะที่น้อยและมีภาวะ “ขาดการกำกับตนเองในการเรียนรู้ (self-regulation)” (Spitzer et al., 2021) ดังนั้น ผู้สอนต้องมีความเข้าใจในเรื่องของ Active Learning ผ่านการจัดการเรียนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม และมีปฏิสัมพันธ์การเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติที่หลากหลายรูปแบบ เช่น การวิเคราะห์ การระดมสมอง การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ครูผู้สอนต้องเข้าใจว่าเด็กในช่วงชั้นนี้จะต้องได้รับความรู้ในเรื่องอะไรบ้าง และควรเน้นให้เด็กมีความเป็นนักคิดสร้างสรรค์ หรือ Creator และเน้นความรู้ที่เกี่ยวกับการดำรงชีพ ซึ่งกิจกรรมที่ครูผู้สอนออกแบบก็ต้องเป็นกิจกรรมที่เน้นให้เด็กเป็นนักคิด นักแก้ปัญหา และกล้าสอบถาม

ตัวอย่างบทบาทของครูผู้สอนในการจัดการเรียนรู้ออนไลน์แบบ Active Learning ได้แก่ การเรียนการสอนออนไลน์ที่พัฒนาศักยภาพทางสมอง ได้แก่ การคิด แก้ปัญหา และนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ เป็นการเรียนการสอนที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ สร้างองค์ความรู้ และจัดกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน และ การสร้างปฏิสัมพันธ์ร่วมกันทางออนไลน์ เน้นความร่วมมือกันมากกว่าการแข่งขัน Active Learning เป็นกิจกรรมการเรียนการสอนซึ่งสามารถประยุกต์ใช้ได้ทั้งในรูปแบบ Onsite และ Online ที่เน้นทักษะการคิด วิเคราะห์ แยกแยะ และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนร่วมแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร โดยครูผู้สอนจะเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการจัดการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถปฏิบัติได้ด้วยตนเอง โดยใช้ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ และการทบทวนด้วยตัวผู้เรียนเอง (Michael, 2006)

นอกจากนี้ ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ออนไลน์อย่างกระตือรือร้น (active learning) ครูผู้สอนควรเน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ดำเนินกิจกรรมที่สะท้อนความต้องการในการพัฒนาผู้เรียน สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตจริงของผู้เรียนได้จริง และสร้างบรรยากาศของการมีส่วนร่วมในการสื่อสารและโต้ตอบ มุ่งเน้นปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้เรียนและผู้สอน โดยส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในทุกกิจกรรม เพื่อกระตุ้นผู้เรียน รวมถึงการจัดสภาพแวดล้อมทางการเรียนรู้ออนไลน์ที่ส่งเสริมความร่วมมือมากกว่าการแข่งขัน มีกิจกรรมที่ท้าทายและที่ให้ออกาสผู้เรียนในหลากหลายรูปแบบ มีแผนพัฒนาการจัดการเรียนการสอนออนไลน์อย่างชัดเจนทั้งในด้านเนื้อหาและด้านกิจกรรม ซึ่งในการเรียนการสอนออนไลน์ ครูผู้สอนต้องเปิดใจ กระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมออนไลน์ ยอมรับในความสามารถ และการแสดงออกในด้านความคิดของผู้เรียนเป็นสำคัญ

ในส่วนของบทบาทของพ่อแม่ผู้ปกครองในการส่งเสริมการเรียนรู้อย่างกระตือรือร้นนั้น (active learning) พ่อแม่ผู้ปกครองอาจมีส่วนร่วมในการมอบหมายหน้าที่เล็ก ๆ น้อย เช่น การให้นักเรียนช่วยปิดกวด เช็ดถูบ้าน หุงข้าว ล้างจาน รดน้ำต้นไม้ เป็นต้น จะมีประโยชน์มากกว่าการปล่อยให้เด็กอยู่กับทีวี อีกทั้ง ยังเป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีในครอบครัว และสร้างความรับผิดชอบให้แก่ตัวเด็ก มิใช่ปล่อยให้ป็นหน้าที่ของครู และเด็กเพียงแต่อย่างเดียว เพราะเด็กเล็ก ๆ จะมีภาวะขาดการกำกับตนเองในการเรียนรู้ซึ่งเป็นเรื่องปกติอยู่แล้ว ดังนั้น พ่อแม่ต้องเป็นผู้สร้างแรงจูงใจ กำหนดเป้าหมาย กำกับผู้เรียนในการเรียนออนไลน์ รวมถึง ส่งเสริมการเรียนรู้ที่เท่าทันสื่อให้แก่เด็ก พร้อมทั้ง จัดให้มีกิจกรรมที่ผ่อนคลาย และส่งเสริมสัมพันธ์ภาพระหว่างเด็ก ครู และ ชุมชน เป็นต้น

5.3 การสร้างความเป็นพลเมืองที่ตื่นรู้ของนักเรียนและผู้ปกครอง (Active Citizenship)

ในปัจจุบันแนวคิดพลเมืองตื่นรู้ (active citizenship) เป็นที่ต้องการมากในสังคมทุกสังคม โดย แนวคิดพลเมืองตื่นรู้ (active citizenship) หมายถึง การกระทำตนให้เป็นผู้มีความรับผิดชอบ เคารพสิทธิ และความแตกต่างของผู้อื่น เคารพกฎกติกา และมีส่วนร่วมในทางกิจกรรมหรือนโยบายที่ส่งผลกระทบต่อสิทธิของประชาชน โดยประชาชนควรต้องเข้ามามีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะต่าง ๆ ตั้งแต่แรกเริ่มต้น และเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ตามความสนใจ โดยคำนึงว่า ผลประโยชน์ของบ้านเมือง ก็เสมือนผลประโยชน์ของตน ความเป็นพลเมือง (citizenship) จึงเป็นคุณลักษณะสำคัญที่ควรได้รับการพัฒนาตั้งแต่ระดับที่เป็นเยาวชนให้รู้ถึงสิทธิของตน จนบังเกิดเป็นการตระหนักรู้ในบทบาทและหน้าที่ของพลเมือง ซึ่งการพัฒนาความเป็นพลเมืองให้ได้ผล ไม่เพียงแต่เป็นการเรียนในโรงเรียนแต่อย่างเดียวเท่านั้น หากแต่สามารถเกิดจากการถ่ายทอดทางสังคม ภายใต้วามร่วมมือของผู้เกี่ยวข้องในทุกฝ่าย ได้แก่ โรงเรียน ครอบครัว และ ชุมชน เป็นต้น (ญาคินี เกิดผลเสรีรัฐ, 2558)

ตัวอย่างบทบาทของพ่อแม่ผู้ปกครองในการพัฒนานักเรียนให้เป็นพลเมืองตื่นรู้ (active citizen) เช่น การที่พ่อแม่ผู้ปกครองต้องตระหนักว่า การเลี้ยงดูบุตร คือ การอบรมสั่งสอน มิใช่ปล่อยให้ป็นหน้าที่ของครูเท่านั้น พ่อแม่ผู้ปกครองต้องกลับมาขบคิดว่า สิ่งที่คาดหวังในตัวเด็กในอนาคตมีเรื่องใดบ้าง และต้องปลูกฝังเช่นไร เช่น การปลูกฝังให้เด็กเป็นคนดี เชื่อฟังพ่อแม่ ไม่รังแกเพื่อน นอกจากนี้ พ่อแม่ผู้ปกครองยังควรให้ความสนใจในการเรียนการสอนทั้งในรูปแบบ Onsite และ Online โดยการเรียนออนไลน์ของนักเรียนที่บ้าน ควรจัดให้มีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนการสอนออนไลน์ โดยจัดเตรียมและจัดหาอุปกรณ์ที่พร้อมสนับสนุนการเรียนออนไลน์ สำหรับกรณีครอบครัวที่ไม่มีความพร้อมทางการเรียนออนไลน์อาจร่วมกันกำหนดให้มีบ้านอุปถัมภ์ กล่าวคือ ครอบครัวใดมีความพร้อมมาก ก็ให้ความช่วยเหลือครอบครัวที่ไม่มีความพร้อม โดยอาจให้เด็กมาเรียนร่วมกันที่บ้านที่มีความพร้อมเป็นต้น แต่ต้องกำหนดมาตรการการคัดกรองโควิด-19 อย่างเข้มงวดเพื่อลดความเสี่ยง

สำหรับบทบาทของครูในการสร้างความเป็นพลเมืองที่ตื่นรู้ของนักเรียนนั้น ครูจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในตัวเด็ก และปรับสื่อการสอนทั้ง On hand, Onsite, และ On demand ที่ส่งเสริมให้นักเรียนมีโอกาสได้รับรู้และรับทราบถึงบทบาทหน้าที่ของตนที่นอกเหนือจากการเรียนแล้ว เริ่มตั้งแต่หน้าที่ที่ต้องช่วยเหลือครอบครัว เช่น รับผิดชอบสิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ ในขณะที่เรียนหนังสืออยู่กับบ้าน รวมถึงจัดกิจกรรมที่จะให้เด็กมีสุขภาพที่ดีและรับผิดชอบต่อสังคมในช่วงระหว่างการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 เช่น การสอนให้รักความสะอาดและล้างมือบ่อย ๆ ทานอาหารให้ครบ 5 หมู่ ออกกำลังกาย สวมใส่หน้ากากอนามัยเมื่อออกสู่พื้นที่สาธารณะ หรือ การกักตัวเพื่อสังเกตอาการเมื่อมีความเสี่ยงต่อการติดเชื้อไวรัสโควิด-19 เป็นต้น

5.4 การร่วมกันสร้างสรรค์นวัตกรรมทางการสอนและการเรียนรู้ (Co-Creation of Teaching and Learning)

การมีส่วนร่วมถือเป็นหัวใจหลักสำคัญของการเปลี่ยนแปลงกระบวนการการเรียนรู้ จากการเรียนรู้แบบไม่ได้ลงมือปฏิบัติจริง มาเป็นการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติจริงอย่างจริงจัง การพัฒนาสังคมแห่งการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ในอนาคต จำเป็นต้องเริ่มพัฒนาทักษะการเรียนรู้ของผู้เรียนตั้งแต่บัดนี้ โดยเฉพาะทักษะการสร้างสรรค์นวัตกรรม ซึ่งเป็นทักษะเชิงประยุกต์ที่ต้องใช้การคิดวิเคราะห์ การคิดสังเคราะห์ แยกแยะ แลกเปลี่ยน อย่างมีวิจารณญาณ เพื่อรังสรรค์แนวความคิด (idea) ใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ และยังสามารถแปลงแนวความคิดนั้นให้เกิดเป็นรูปธรรมให้ได้ ซึ่งเรียกว่า “นวัตกรรม” (Bovill, 2020)

การร่วมกันสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการสอนและการเรียนรู้ (co-creation in teaching and learning) จึงเป็นนวัตกรรม และถือเป็นการจัดการการเรียนรู้เชิงรุกวิธีหนึ่ง โดยครูผู้สอนร่วมกับพ่อแม่ผู้ปกครองจะต้องร่วมกันแสวงหาวิธีการจัดการการเรียนรู้ต่าง ๆ ของนักเรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการคิด

การเรียนรู้ และพัฒนานิสัยใฝ่เรียนรู้ รวมถึง การปรับปรุงพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ดังที่ วิชัย วงษ์ใหญ่ และ มารุต พัฒนาผล (2563) ได้เสนอไว้ว่า การร่วมกันสร้างสรรค์นวัตกรรมทางการสอนและการเรียนรู้ (co-creation of teaching and learning) ระหว่างครูและผู้ปกครองของนักเรียน สามารถทำได้ 5 ขั้นตอน คือ 1) กระตุ้นความสนใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 2) ร่วมกันวิเคราะห์ สังเคราะห์ และร่วมกันแสวงหาแนวคิด 3) แสวงหาความร่วมมือ 4) ร่วมกันพัฒนา และ 5) ร่วมกันขยายผลและแบ่งปัน

เมื่อประเทศไทยประสบกับปัญหาการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ประกอบกับสถานศึกษาจำเป็นต้องจัดการเรียนการสอนตามนโยบายของภาครัฐ และให้จัดการเรียนการสอนในรูปแบบ Online แทนการเรียนการสอนแบบ Onsite ส่งผลให้ครอบครัวที่มีความอ่อนแอ ขาดกำลังทรัพย์ รวมถึงอุปกรณ์สื่อสารในการเรียนออนไลน์จะประสบปัญหามากกว่าครอบครัวที่มีความพร้อม อีกทั้ง ภาระในการประกอบสัมมาอาชีพของแต่ละครอบครัว จึงส่งผลให้เด็กในครอบครัวที่ไม่มีความพร้อมถูกโดดเดี่ยวจากการเรียนการสอนในรูปแบบออนไลน์ ดังนั้น ภายใต้อาณัติการณ์ความไม่พร้อมของแต่ละครอบครัว และเพื่อลดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ครูประจำชั้นเรียนจะต้องเป็นคนเก่ง เป็นผู้มีความรู้ แสดงบทบาทในฐานะผู้ประสานให้เกิดการบูรณาการระหว่างครอบครัวที่มีความพร้อม กับครอบครัวที่มีความไม่พร้อม หรือแม้กระทั่งชุมชน ในการใช้ทรัพยากรหรือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยอาจมีการระดมทุนในแต่ละครอบครัวที่มีความพร้อม เพื่อช่วยเหลือครอบครัวที่ไม่มีความพร้อมก็สามารถทำได้ ดังนั้น ในสถานการณ์โควิด-19 บทบาทของครูผู้สอนหรือครูประจำชั้นต้องปรับบทบาทจากการเป็นครู ให้เป็นเสมือนผู้บริหาร หรือ CEO หรือนักประสานสืบทิต ในการบริหารจัดการกระบวนการและทรัพยากรทางการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบการขอความช่วยเหลือ การระดมทุน แม้แต่การรับบริจาคของเล่น ให้แก่เด็กในครอบครัวที่ไม่มีความพร้อมเพื่อใช้ในการเรียนออนไลน์ นอกจากนี้ ยังต้องมีทักษะในการออกแบบกิจกรรม (instructional design) โดยให้คำแนะนำแก่ผู้ปกครองถึงกิจกรรมในขณะที่เด็กต้องเรียนออนไลน์ที่บ้าน ว่าจะต้องมีกิจกรรมใดบ้างที่จะทดแทนหรือชดเชยส่วนที่ขาดหายไป หรืออาจส่งไปยังบ้านอุปถัมภ์เพื่อใช้ในการดูแลบุตรหลานของตนและบุตรหลานของคนอื่นด้วย

ทั้งนี้ ผู้เขียนเสนอว่า ชุดกิจกรรมการเรียนการสอน (instructional design) ในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ควรเกิดจากการร่วมกันออกแบบหลักสูตรการเรียนการสอนและการเรียนรู้ (co-creation in teaching and learning) ระหว่างครูประจำชั้น ผู้ปกครอง หรือแม้กระทั่งชุมชน และส่งกิจกรรมเหล่านี้ไปยังผู้ปกครองเพื่อให้เกิดการจัดกิจกรรมสำหรับเด็กในขณะที่อยู่ที่บ้านในช่วงที่ต้องเรียนออนไลน์ คล้ายกับครอบครัวที่มีการจัดการเรียนการสอนแบบโฮมสคูลซึ่งต้องมีการขออนุมัติจัดกิจกรรมการเรียนการสอนไปยังเขตพื้นที่การศึกษาที่บ้านของตนเองได้สังกัดอยู่ หรือแม้แต่การออกแบบกิจกรรมในช่วงวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ ที่มีการจัดกิจกรรมให้ลูกของตนได้พบปะกับครอบครัวอื่น ๆ เพื่อให้เด็กเกิดการสร้างปฏิสัมพันธ์และมีความกล้าแสดงออก

ด้านเทคนิคการสอน ครูผู้สอนควรพัฒนาเทคนิคการเรียนการสอนออนไลน์โดยใช้รูปแบบที่หลากหลาย ชุมติกิจกรรมต้องสามารถปรับใช้กับชีวิตประจำวันของครอบครัวเด็กที่มีเศรษฐานะแตกต่างกันได้ สามารถทำให้เด็กและผู้ปกครองเกิดความตื่นตัว ทั้งนี้ ผู้เขียนเสนอว่า ชุมติกิจกรรมการเรียนรู้ออนไลน์ต่าง ๆ อาจเกิดจากข้อตกลงร่วมกันหรือเป็นการหารือร่วมกันระหว่างครูและผู้ปกครองตามแนวคิด Co-Creation of Teaching and Learning และปิดช่องว่างของความไม่พร้อมที่แตกต่างกันของแต่ละครอบครัว และมุ่งเน้นการส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนที่บูรณาการและเชื่อมโยงประสบการณ์ในชีวิตประจำวันของผู้เรียน หรือเชื่อมบทเรียนกับการเรียนรู้ด้วยสิ่งใกล้ตัวเป็นต้น

สุดท้าย เพื่อเป็นการเตรียมพร้อมหากโควิด-19 ยังต้องอยู่กับเราต่อไป ผู้เขียนเสนอให้มีการจัดทำตัวชี้วัดที่ชัดเจนเกี่ยวกับความรู้ สมรรถนะ และพัฒนาการของนักเรียนในแต่ละด้าน ในแต่ละปี โดยต้องได้รับการยอมรับจากกลุ่มพ่อแม่ผู้ปกครอง และเมื่อทำกิจกรรมการเรียนการสอนเสร็จแล้ว พ่อแม่ผู้ปกครองก็ควรมีโอกาสให้ข้อมูลป้อนกลับในการดำเนินกิจกรรมแก่ครู หรือให้ข้อเสนอแนะกิจกรรมต่าง ๆ แก่ครูประจำชั้น เพื่อปรับปรุงพัฒนารูปแบบกิจกรรมในรูปแบบการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากแต่ละครอบครัวกับสถานศึกษา ตามแนวคิด Co-Creation of Teaching, Learning, and Evaluating ทั้งนี้ เพื่อไม่ให้ประสบการณ์ในการเรียนรู้ (learning experience) ของนักเรียนหายไป รวมถึงลดปัญหาจากการเกิดภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ของนักเรียนไทย (learning losses) ในช่วงการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19

บรรณานุกรม

- กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม. (2565). (ร่าง) แผนสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ฉบับที่ 5 ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน. [เอกสารไม่ได้ตีพิมพ์]
- งานโรคติดต่ออุบัติใหม่ กลุ่มพัฒนาวิชาการโรคติดต่อ. (2564). สถานการณ์โรคติดต่อเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) มาตรการสาธารณสุข และปัญหาอุปสรรคการป้องกันควบคุมโรคในผู้เดินทาง. <https://ddc.moph.go.th/uploads/files/2017420210820025238.pdf>
- ญาคินี เกิดผลเสรีฐ. (2558). การพัฒนาทุนมนุษย์สู่ความเป็นพลเมืองที่ตื่นตัว. วารสารบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร, 15(2), 166-175.

- ทินลัคน์ บัวทอง, สังวรณั จัตุระโทก และ นลินี ณ นคร. (2563). การประเมินผลกระทบของความเหลื่อมล้ำด้านทรัพยากรทางการศึกษาต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนประถมศึกษาตอนต้นในจังหวัดตาก. *วารสารวิจัยราชภัฏพระนคร สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 15(1), 168-184.
- ธรรมรัตน์ แซ่ตัน, โกโคย เป้าบุญ, โสภณ จันทร์ทิพย์, ธงชัย สุธีร์ศักดิ์ และวัชรวิดี ลิ้มสกุล. (2564). ความพร้อมต่อการเรียนการสอนแบบออนไลน์ของนักศึกษาภายใต้สถานการณ์การระบาดไวรัส COVID-19: กรณีศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตภูเก็ต. *วารสารสังคมวิจัยและพัฒนา*, 3(1), 23-37.
- วิชัย วงษ์ใหญ่ และ มารุต พัฒนาผล. (2563). *การเรียนรู้ร่วมกันสร้างสรรค์นวัตกรรม Co-Creation Learning*. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2564). รายงานผลการศึกษาวาระถดถอยทางการเรียนรู้ของผู้เรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในสถานการณ์โควิด-19: สภาพการณ์ บทเรียน และแนวทางการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้. <http://www.onec.go.th/th.php/book/BookView/1932>
- อรณพ เอื้องโรสง, ศุภวงศ์ โหมวานิช, รัชนก อึ้งแจ้ง, และ อุบลวรรณ หงษ์วิทยากร. (2565). ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา: สภาพการจัดการเรียนรู้ออนไลน์ในช่วงการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19. *วารสารสังคมวิจัยและพัฒนา*, 4(2), 13-29.
- Alban Conto, C., Akseer, S., Dreesen, T., Kamei, A., Mizunoya, S., & Rigole, A. (2021). Potential effects of COVID-19 school closures on foundational skills and Country responses for mitigating learning loss. *International Journal of Educational Development*, 87, 102434. <https://doi.org/10.1016/j.ijedudev.2021.102434>
- Betebenner, D. & Van Iwaarden, A. (2020). *Issues and considerations that the COVID-19 pandemic presents for measuring student growth* [Blog post]. <https://www.nciea.org/blog/sgp/issues-and-considerations-covid-19-pandemic-presents-measuring-student-growth> [Ref list]
- Bovill, C. (2020). Co-creation in learning and teaching: The case for a whole-class approach in higher education. *Higher Education*, 79(6), 1023-1037.

- Bugental, D. B., & Goodnow, J. J. (1998). Socialization processes. In *Handbook of child psychology: Social, emotional, and personality development*, Vol. 3, 5th ed (pp. 389–462). John Wiley & Sons, Inc.
- Cohodes, E. M., McCauley, S., & Gee, D. G. (2021). Parental buffering of stress in the time of COVID-19: Family-level factors may moderate the association between pandemic-related stress and youth symptomatology. *Research on Child and Adolescent Psychopathology*, 49(7), 935–948.
- Froese I. (2020). *Lack of computers, internet access exposes shortfall of at-home learning in Manitoba*. CBC News Manitoba [online]: [cbc.ca/news/canada/manitoba/lack-computers-internet-shortfall-at-home-learning-manitoba-winnipeg-1.5531100](https://www.cbc.ca/news/canada/manitoba/lack-computers-internet-shortfall-at-home-learning-manitoba-winnipeg-1.5531100).
- Giannopoulou, I., Efstathiou, V., Triantafyllou, G., Korkoliakou, P., & Douzenis, A. (2021). Adding stress to the stressed: Senior high school students' mental health amidst the COVID-19 nationwide lockdown in Greece. *Psychiatry Research*, 295, 113560.
<https://doi.org/10.1016/j.psychres.2020.113560>
- Hollander, E. P. (1976). *Principles and methods of social psychology*. Oxford University Press.
- Hou, T., Mao, X., Dong, W., Cai, W., & Deng, G. (2020). Prevalence of and factors associated with mental health problems and suicidality among senior high school students in rural China during the COVID-19 outbreak. *Asian Journal of Psychiatry*, 54, 102305.
<https://doi.org/10.1016/j.ajp.2020.102305>
- Michael, J. (2006). Where's the evidence that active learning works? *Advances in Physiology Education*, 30(4), 159–167.
- Middleton, K. V. (2020). The longer-term impact of covid-19 on k-12 student learning and assessment. *Educational Measurement: Issues and Practice*, 39(3), 41–44.
- Parte, L., & Herrador-Alcaide, T. (2021). Teaching disruption by COVID-19: Burnout, isolation, and sense of belonging in accounting tutors in e-learning and b-learning. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(19), 10339.

- Pereda, N., & Díaz-Faes, D. A. (2020). Family violence against children in the wake of COVID-19 pandemic: A review of current perspectives and risk factors. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 14(1), 40. <https://doi.org/10.1186/s13034-020-00347-1>
- Plakhotnik, M. S., Volkova, N. V., Jiang, C., Yahiaoui, D., Pheiffer, G., McKay, K., Newman, S., & Reißig-Thust, S. (2021). The perceived impact of COVID-19 on student well-being and the mediating role of the university support: Evidence from France, Germany, Russia, and the UK. *Frontiers in Psychology*, 12, 642689. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.642689>
- Radu, M.-C., Schnakovszky, C., Herghelegiu, E., Ciubotariu, V.-A., & Cristea, I. (2020). The impact of the covid-19 pandemic on the quality of educational process: A student survey. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(21), 7770. <https://doi.org/10.3390/ijerph17217770>
- Rao, M. E., & Rao, D. M. (2021). The mental health of high school students during the COVID-19 pandemic. *Frontiers in Education*, 6, 719539. <https://doi.org/10.3389/feduc.2021.719539>
- Spitzer, M. W. H., & Musslick, S. (2021). Academic performance of K-12 students in an online-learning environment for mathematics increased during the shutdown of schools in wake of the COVID-19 pandemic. *PLOS ONE*, 16(8), e0255629. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0255629>
- The Lancet Child & Adolescent Health. (2020). Pandemic school closures: Risks and opportunities. *The Lancet Child & Adolescent Health*, 4(5), 341.
- Whitley, J., Beauchamp, M. H., & Brown, C. (2021). The impact of COVID-19 on the learning and achievement of vulnerable Canadian children and youth. *FACETS*, 6, 1693–1713.